

Da jobben var å håndpukke stein

Håkon Aurlien, Norsk vegmuseum

For 100 år siden var mang en arbeidskar sysselsatt på vegarbeid med å pukke stein. Med en pukksteinshammer i høyre hånd og en støttepinne i venstre satt han ofte på en jutsekk fylt med mose eller halm, dag etter dag og knuste ned stein for å lage en godt og jevnt vegdekke.

Pukking vil si å slå eller knuse stein ned til noen centimers størrelse, slik at de skarpe kantene låste seg mot hverandre og ga et tødige vegdekke. Denne pukken brukes den dag i dag i vegens bærelag som ligger rett under grus- eller asfaltdekket. Men før de første maskinelle steinknuser kom i bruk i vegvesenet tidlig på 1900-tallet, ble arbeidet med å knuse pukk gjort for hånd, og oftest sittende i vegbanen.

-Fra 1830-årene var skotske McAdams metode for steinsetting av bæredekker kjent, makadamisering ble et begrep. Prinsippet gikk ut på å bygge opp vegen med grov stein, og så stadig finere stein med grusdekke på toppen, forteller historiker Geir Paulsrud ved Norsk vegmuseum.

Her ser vi vegarbeidere på Fagernes i gang med manuell pukking ca. 1912. (Foto fra Statens vegvesen)

Vegarbeid på Hovlandsdalen, Vegnsdal ca. 1910. (Foto fra Statens vegvesen)

Erfaringen i Norge var dårlig. Her i landet resulterte dette i at stenene fløt opp og ble liggende løse i vegbanen.

-Fra 1852 fikk vegassistent, senere vegdirektør, Christian W. Bergh innført det de kalte chausseprinsippet i norsk vegbygging. Dette betydde at mye mer vekt ble lagt på kvaliteten av vegen, blant annet gjennom en flatere lengdeprofil for å kunne kjøre større lass, forteller Geir Paulsrud.

Her var det også viktig med mindre friksjon på kjørebanelene og ikke minst et fast oppbygget bæredekke som skulle tåle trafikken. For å få dette til ble det i pukket stein for å få den til å ligge rolig som bæredekke. Dette var altså en jobb som lenge ble gjort for hånd. Først ble det lagt på grov stein i en tykkelse på ca 30 cm. Så gikk man på med storslegga, som veide rundt 5-7 kg. Så var det finpukkingen sin tur. Steinen ble pukket med en lett slegge, helst benevnt pukklegge eller pukkhammer, som var ca. 2,5 kg tung.

Man hadde også en ring eller en mal som den pukkede stein skulle passe inn i. Diameteren var gjerne 4,5 eller 5,5 cm alt etter hvor grov pukken skulle være. En som pukket stein hadde vanligvis en produksjon på ca. $\frac{3}{4}$ kubikkmeter om dagen. Dette var en nokså omstendelig produksjon, og i mange steder ble det nok vurdert om grunnen var god nok til å unngå denne jobben, men mange steder måtte det til. Pukkingen kunne oftest være akkordarbeid.

Rundt 1900 begynte Vegvesenet å ta i bruk enkle maskinelle steinknusere for å produsere pukk. Dette var enkle og manuelle knusere, og ble 30 – 40% billigere enn håndpukking, i følge en rapport fra avdelingsingenør Arne Korsbrekke i 1919. Likevel fortsatte man håndpukking til dels i hele mellomkrigstiden.

Et av de første pukkverk på Ålgårdsvegen i Gjesdal kommunerundt 1920. (Foto fra Statens vegvesen)

-På den tid fikk landet en politikk for å sysselsette arbeidsledige, og mye av dette ble kanalisert i vegarbeid. Særlig vinterstid kunne dette arbeidet være steinpukking, gjerne i sammenheng med å sprengne en bergnabb for å rette ut en sving, forteller Geir Paulsrud.

Det var nok mange som satt på vegdekket og nynnet og sang. En vise er bevart fra den gang, men forfatteren er ukjent i dag:

«Her må jeg sitte på pukksteinshaugen
Og telje gråstein så godt som jeg kan.
Om kulda biter som sjøve dauen
Og tælen gror i meg arme mann.
Det svir i beina, det svir i baken
Og gikta liker seg glugg i hjel.
Men om jeg sitter her splitter naken
Så er det jo ikke synd på meg likevel.
Jeg tørte gå mer til fattigfuten
Jeg har jo arbeid, jeg pukker stein.
Det blir til klaring på kaffebruten
Og kraftig kjøttsuppe kokt på bein.
Jeg lever rullan på smørbrødbleien
Av middagsmaten blir det niks og null.
For øl og skinke og slike greier
Er kun for dem som har magan full»